

PROGRAMMA MET TEKSTBOEKJE

f 2,50

Residentie Orkest

Programma

H O U T R U S T H A L L E N - D E N H A A G
dinsdag 3 juni 1980 - woensdag 4 juni 1980
aanvang 20.15 uur

dirigent ALAIN LOMBARD

tenor ALAIN VANZO

in samenwerking met L'ORCHESTRE PHILHARMONIQUE
DE STRASBOURG

met medewerking van HET GROOT OMROEPKOOR
(o.l.v. Peter Serpenti)
HET SLOWAAKS PHILHARMONISCH
KOOR BRATISLAVA
(o.l.v. Lubomir Matl)

Hector Berlioz
1803-1869

LA GRANDE MESSE DES MORTS
(Requiem) opus 5
(1837)

- Requiem et Kyrie
- Dies irae
- Quid sum miser
- Rex tremendae
- Quaerens me
- Lacrymosa dies illa
- Offertorium
- Hostias
- Sanctus
- Agnus Dei

Hector Berlioz was de enige echte muzikale vertegenwoordiger van de franse romantiek. Hij stond alleen, had geen voorgangers, tijdgenoten of volgelingen.

Geboren op het franse platteland waar van enige muziekkultuur geen sprake was, leerde Berlioz pas in 1821, toen hij naar Parijs ging om medicijnen te studeren, klassieke muziek kennen. Die klassieke muziek bestond vooral uit opera's, want dat was het genre dat in die tijd in de franse hoofdstad gekultiveerd werd. Uitvoeringen van symfonische muziek vonden slechts sporadisch plaats en het is wel typerend voor de kwaliteit van de enkele ensembles die zich er meer bezig hielden, dat het spelen van een Mozart-symfonie hen al de grootst mogelijke problemen opleverde. De muziek van Beethoven drong pas in 1828 tot Parijs door. De enige komponisten van kaliber waren Cherubini (een levenslange tegenstander van Berlioz) en Méhul.

Berlioz' kennismaking met de opera - met name de opera's van Gluck - maakte hem zijn roeping duidelijk. Zelf was hij in wezen ook een operakomponist en dat wilde hij ook zijn, maar nadat zijn 'Benvenuto Cellini' in 1838 slecht was ontvangen, bleef de opera 25 jaar lang voor hem gesloten.

Ook de intriges van zijn vele vijanden waren daar debet aan, reden voor Berlioz om naar voren voor zijn in wezen dramatisch talent te zoeken. Daarom ook zijn zijn symfonische werken te symfonisch voor het teater en te dramatisch voor de konsertzaal.

Omdat hij de structuur van de sonatevorm afwees - hij wees alle oude vormen af wanneer deze hem niet functioneel leken -, moest Berlioz naar nieuwe eenheidsvormende principes zoeken. De 'idée fixe', een in de loop van de kompositie steeds weer terugkerend thema, is een van die principes. Berlioz paste dit procedé voor het eerst

toe in zijn 'Symfonie fantastique' (1830) en later in 'Harold en Italie'. De muziekkritikus Ernest Newman stelde indertijd de hypotese dat Berlioz altijd van muziekfragmenten uitging, fragmenten die vaak in vroegere, verloren gegane en/of mislukte komposities een plaats hadden gehad en waar de komponist geen afstand van kon doen. Volgens Newman plakte Berlioz deze delen en fragmenten aan elkaar waarbij de immer terugkerende idée fixe als bindmiddel dienst deed. Newman was eveneens van mening dat het 'programma' van de 'Symphonie fantastique' door de komponist pas later aan het werk werd toegevoegd. Ten eerste omdat het Parijse publiek tuk was op intimiteiten (in dit geval Berlioz' liefde voor de aktrice Harriett Smithson) en Berlioz hoopte dat het stuk daardoor beter ontvangen zou worden. Ten tweede omdat hij door middel van een 'programma' zeer verschillende stukken muziek tot een geheel kon maken. Berlioz' programmamuziek was dus om meer dan één reden uit nood geboren, alhoewel de idee der romantici: alleen dat kan in kunst weergegeven worden wat die kunstenaar gedaan of geleden heeft, zo wel gestalte kreeg.

Berlioz' muziek was revolutionair. Nu nog kan je je haast niet voorstellen dat het merendeel van zijn komposities voor 1850 geschreven werd. Revolutionair was zijn afwijzen van oude vormen - een ideaal dat ook bij andere franse romantici leefde - en zijn verlangen naar expressiviteit. Maar revolutionair was ook de manier waarop hij dat deed. Zijn melodieën zijn niet meer symmetrisch opgebouwd, maar verlopen in een vrije prozastijl; zijn akkoorden komen niet meer uit elkaar voort maar staan los van elkaar. Doch het meest karakteristieke aan Berlioz' wijze van komponeren is zijn aandacht voor de klank. De klank wordt bij hem een strukturelement en misschien wel het allerbelangrijkste. Berlioz dacht en koncipieerde in sonoriteiten. Daarvan gaat in een piano-uittreksel veel verloren en dat was een van de redenen waarom de komponist door zijn buitenlandse kollega's, die noodgedwongen op die wijze met zijn muziek kennismaakten, niet altijd even hoog werd aangeslagen.

Het denken in klank en klankmassa's was bij Berlioz onlosmakelijk verbonden met zijn hang naar het extreme en naar grandeur. Daarmee was hij een kind van zijn tijd, maar ook een echte fransman. Want de franse romantici - in tegenstelling tot de duitse, die zich van de wereld afwendden en zich in zichzelf terugtrokken - vergrootten het eigen ik om die wereld te om-

spannen. Een zucht tot praal was in Frankrijk altijd aanwezig (het hof) en tevens een preokkupatie met 'la gloire', een preokkupatie die liep door alle rangen en standen. Maar Berlioz zelf was ook fantastisch kwa aanleg. Hij streefde naar het grootse en leefde in dromen.

De dramatische mogelijkheden van de Requiemtekst hadden Berlioz altijd al aangetrokken en hij liep tijden rond met het idee er een opera van te maken. In 1837 kreeg hij de opdracht tot een Requiemmis en werd dus gedwongen tot een abstraktie. Berlioz schreef het stuk in een roes; hij moest een soort muzieksteno ontwikkelen om het tempo van zijn ideeën bij te kunnen houden.

Het laatste oordeel: de mensheid die voor God rekenschap af moet leggen van zijn daden, weet dat zij gefaald heeft en alleen een beroep kan doen op Diens genade - daar gaat het stuk over. Berlioz laat in zijn muziek de aarde beven.

De bezetting van het stuk is monumentaal, hoewel er maar zo nu en dan gebruik gemaakt wordt van het gehele arsenaal instrumenten. De muzikale middelen zijn eenvoudig; Berlioz maakt gebruik van de meest elementaire procedé's: bijvoorbeeld van tegenstellingen. Hard en zacht, vlug en langzaam, melodieën in kleine intervallen en melodieën in grote intervallen wisselen elkaar voortdurend af, terwijl het stuk toch als een organische eenheid overkomt. De tekst wordt meestal syllabisch gezet, hetgeen borg staat voor een grote helderheid en verstaanbaarheid. De tonaliteiten worden in hun meest elementaire waarden aangewend: mineur staat voor droefenis, majeur voor verlichting van die droefheid. Het gebruik van modale wendingen en melodische lijnen, die verwant zijn aan het gregoriaans en soms ook aan de Palestrinastijl, verlenen het Requiem een element van tijdloosheid. Berlioz zette zijn droom in werkelijkheid om.

Mienke Knipscheer

Berlioz als dirigent - Karikatuur van Grandville (1846)

1. *Requiem et Kyrie*

Requiem aeternam dona eis Domine, et lux
perpetua luceat eis.

Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi
reddetur votum in Jerusalem:

exaudi orationem meam, ad te omnis caro
veniet.

Kyrie eleison. Christe eleison.

2. *Dies irae*

Dies irae, dies illa,
Solvat saeculum in favilla:
Teste David cum Sibylla.

Quantus tremor est futurus,
Quando iudex est venturus,
Cuncta stricte discussurus.

Tuba mirum spargens sonum,
Per sepulchra regionum,
Coget omnes ante thronum.

Mors stupebit, et natura,
Cum resurget creatura,
Judicanti responsura.

Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Unde mundus judicetur.

Iudex ergo cum sedebit,
Quidquid latet, apparebit:
Nil inultum remanebit.

3. *Quid sum miser tunc dicturus?*

Quem patronum rogaturus,
Cum vix justus sit securus?

4. *Rex tremendae majestatis,*
Qui salvandos salvas gratis,
Salve me, fons pietatis

Recordare, Jesu pie,
Quod sum causa tuae viae:
Ne me perdas illa die.

Oro supplex, et acclinis,
Cor contritum quasi cinis:
Gere curam mei finis.

Confutatis maledictis,
Flammis accribus addictis;
Voca me cum benedictis.

1. *Requiem en Kyrie*

De eeuwige rust geeft ze hun, o Heer en
het eeuwige licht verlichte hen.

U komt lofzang toe, O God, in Sion, en
U ter ere worde de gelofte in Jeruzalem

vervuld: verhoor mijn gebed, tot U wendt
zich elk mens.

Heer, Christus, ontferm U over ons.

2. *Dies irae*

Dag van gramschap, dag des Heren,
Die heel de aarde in as zal keren,
Naar Sibyl en David leren.

Wat een schrik zal elk ontwaren,
Als de Rechter neer zal varen,
't Al ten streng verhoor vergaren.

Een Bazuinslag, vreemd van tone,
Dreunt er door der doden wone,
Daagt hen allen voor zijn trone.

Dood, natuur, staan stom en beven,
Als het schepsel zal herleven,
Om Hem rekenschap te geven.

't Schuldboek wordt er aangedragen,
Dat van alles zal gewagen,
Waarom 't vonnis wordt geslagen.

Is de Rechter dan gezeten,
Wat er schult wordt klaar geweten,
Niets blijft strafloos of vergeten.

3. *Wat zal ik rampzaalge spreken?*

Wie mij dan ten voorspraak smeken,
Als rechtvaardigen verbleken?

4. *Gij die, schrik're Gloriekoning*

Zaligt uit genabetoning,
Heilbron, geef me uw zaalge woning.

Goede Jezus, wil gedenken,
Dat Ge om mij U zelf kwaamt schenken;
wil mij dan ter hel niet wenken.

'k Smeek U, diep ter aard gebogen,
't Hart verbrijzeld voor Uw ogen,
Met mijn eind' heb mededogen.

Bij 't verdoemen der verloornen,
't Vuur ten prooi van 't eeuwig toornen,
Roep mij met Uw uitverkoornen.

Libera me de ore leonis, ne cadam in
obscurum, ne absorbeat me Tartarus.

5. *Quaerens me*, sedisti lassus:
Redemisti crucem passus:
Tantus labor non sit cassus.

Just judex ultionis,
Donum fac remissionis,
Ante diem rationis.

Ingemisco, tamquam reus:
Culpa rubet vultus meus;
Supplicanti parce Deus.

Preces meae non sunt dignae:
Sed tu bonus fac benigne,
Ne perenni cremer igne.

Qui Mariam absolvisti,
Et latronem Exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti.

Inter oves locum praesta,
Et ab haedis me suquestra,
Statuens in parte dextra.

6. *Lacrymosa dies illa*,
Qua resurget ex favilla,
Judicandus homo reus:

Pie Jesu Domine, Dona eis requiem.

7. *Offertorium*.

Domine Jesu Christe, Rex gloriae, libera
animas omnium fidelium defunctorum de
poenis inferni, et de profundo lacu: sed
signifer sanctus Michael repraesentet eas
in lucem sanctam, Quam olim Abrahae promi-
sisti et semini ejus.

8. *Hostias*

Hostias et preces tibi, Domine, laudis
offerimus; suscipe pro animanus illis,
quarum hodie memoriam facimus.

9. *Sanctus*

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus
Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.

Bevrijd mij uit de muil van de leeuw; dat
ik niet in de duisternis valle, dat de hel mij
niet verzwelge.

5. *Moe zijt gij*, van me op te sporen,
't Kruis ook hebt ge om mij verkoren;
Zoveel werk zij niet verloren.

Rechter der gerechte wrake,
Ach, dat ik Uw gunstwoord smake,
Eer de dag der reekning nake.

'k Zucht als een der schuldenaren,
't Schaamrood op 't gelaat gevaren;
Wil toch, God, een smeekling sparen.

Ze is onwaard, wat bede ik slake,
Maar Gij, Goede, uw liefde make,
Dat ik niet in 't helvuur blake.

Die Maria hebt ontheven,
En een moordenaar deed leven,
Mij ook hebt Gij hoop gegeven.

Wil mij bij de schapen leiden,
En mij van de bokken scheiden,
Aan uw rechter plaats bereiden.

6. *O die dag van jammerklagen*,
Die de mens voor 't oordeel dagen,
En uit 't stof zal doen verrijzen.

Goede Jezus, geef hun uw eeuw'ge vrede.

7. *Offertorium*.

Heer Jezus Christus, Koning der glorie,
bevrijd de zielen van alle overleden
gelovigen van de pijnen der hel en van de
diepe jammerpoel: maar dat uw banierdra-
ger Sint Michael hen opvoere tot het
heilige licht, dat Gij weleer beloofd
hebt aan Abraham en zijn nakomelingschap.

8. *Hostias*

Offeranden en lofgebeden dragen wij U op,
Heer: aanvaard ze voor die zielen, die wij
heden gedenken.

9. *Sanctus*

Heilig, Heilig, Heilig is de Heer, de God
der heerscharen.
Hemel en aarde zijn vol van Uw heerlijkheid.
Hosanna in de hoge.

10. *Agnus Dei*

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona
eis requiem sempiternam.
Lux aeterna luceat eis, Domine; cum
Sanctis tuis in aeternum, quia pius es.
Amen.

ALAIN LOMBARD

dirigent

Alain Lombard werd in 1940 in Parijs geboren. Negen jaar oud werd hij toegelaten tot de klas van Gaston Poulet aan het Conservatoire National de Musique te Parijs. Hier studeerde hij kompositie en directie.

Zijn carrière als dirigent begon toen hij 18 jaar was en bracht hem in 1961 in de Opéra te Lyon en in 1967 in de Met te New York.

In 1966 won hij het Mitropoulos-Concours te New York. Van 1966 tot 1972 was hij dirigent te Miami, waar hij een belangrijke impuls gaf aan het muzikale leven, evenals in Straatsburg bij het Orchestre Philharmonique en de Opéra du Rhin.

Lombard is vast gastdirigent bij het Residentie-Orkest, dat hij in 1969 voor het eerst leidde.

Onze Verjaarsconcerten, eind 1978, stonden onder zijn leiding, evenals de opname van Wagenaar's ouverture 'Cyrano de Bergerac' in ons platenproject '400 Jaar Nederlandse Muziek'.

L'ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE STRASBOURG

Dit orkest dateert al uit 1855. Na Alceo Galliera nam in 1972 Alain Lombard de muzikale leiding op zich.

Het orkest speelt in Straatsburg voor een publiek uit de hele Elzas en uit de aangrenzende gebieden van Duitsland. Het geeft een betrekkelijk gering aantal concerten, omdat het zeer frekwent de Opéra du Rhin begeleidt. Niettemin hebben de Straatsburgers vele grote buitenlandse toernees gemaakt, o.m. naar de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en Japan. Het orkest heeft bovendien meegewerkt aan ruim veertig grammofoonplaatopnamen.

10. *Agnus Dei*

Lam Gods, dat de zonden der wereld weg-
neemt, schenk hun eeuwige rust.
Het eeuwige licht beschijne hen, Heer, met
Uw Heiligen in eeuwigheid, omdat Gij
goedertieren zijt, Amen.

HET GROOT OMROEPKOOR

Het Groot Omroepkoor, opgericht in 1945, geniet een internationale reputatie. Het wordt gevormd door 79 vokalisten die in verschillende formaties kunnen worden ingedeeld, zoals: Het Omroep Koor, Het Radio-Koor, Het Klein Radio-Koor en het Omroep Kamerkoor.

De NOS-Koren verzorgen een repertoire dat in tijd reikt van de Middeleeuwen tot en met de 20e eeuw en in genre uiteenloopt van het motet tot en met de opera, operette en musical.

De eigentijdse komposities nemen bij de Omroep Koren een belangrijke plaats in. Tal van werken kregen hun eerste uitvoering bij het NOS-Koor apparaat.

Het Groot Omroepkoor treedt voornamelijk op met de NOS-orkesten, het konserteert bovendien met het Concertgebouworkest, Het Residentie-Orkest, het Rotterdams Philharmonisch Orkest enz.

Konsertreizen werden gemaakt door België, Frankrijk, Italië, Zwitserland, Oostenrijk en West-Duitsland.

Voorts verleende het Groot Omroepkoor medewerking aan tal van grammofoonplaatopnamen.

HET SLOWAAKS PHILHARMONISCH KOOR BRATISLAVA

Het koor werd in 1946 opgericht als het koor van de Tsjechische Omroep Bratislava. In de vijftiger jaren, toen het koor zich sterk had ontwikkeld, werd het een zelfstandig onderdeel van de Slowaakse Philharmonie. De laatste jaren staat het o.l.v. Lubomir Matl. Het koor treedt ook veel in het buitenland op; zo werkte het mee aan de Janáček-cyclus van het Residentie-Orkest in 1977.

Dit Holland Festival werkt het, behalve aan het Requiem, ook mee aan enkele uitvoeringen van het Nederlands Danstheater.